

วิเคราะห์สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา

ความหมายของคำว่า "สังขยาปกาสกปกรณ์" และ "สังขยาปกาสกฎีกา"

ไม่มีพจนานุกรมฉบับใดให้ความหมายของคำว่า "สังขยาปกาสกปกรณ์" และ "สังขยาปกาสกฎีกา" ไว้คำทั้ง 2 เป็นพจนานุกรม ในที่นี้จะแยกกล่าวเป็น 2 ส่วน คือ

1. สังขยาปกาสกปกรณ์ เกิดจากคำ 3 คำสมาสกัน คือ

-สังขยา หรือ สังขา (สัง + ขยา) เป็นอิทธิลึงค์ แปลว่า "การนับ, การคำนวณ"¹

-ปกาสก (ปก + กาส + ก) เป็นคำคุณศัพท์ แปลว่า "ซึ่งอธิบาย, ซึ่งประกาศ"²

-ปกรณ์ (ป + กร + ณ์) เป็นนปุงสกลึงค์ แปลว่า "หนังสือ, ตำรา, คัมภีร์" ซึ่งโดยปกติใช้เป็นเพียงชื่อเรื่องเท่านั้น เช่น อภิธรรมปกรณ์ กถาวัตถุปกรณ์ ปฏฐานปกรณ์และเนตติปกรณ์ เป็นต้น"³

สังขยา + ปกาสก + ปกรณ์ = สังขยาปกาสกปกรณ์ เป็นวิเศษนบุพพบท กับมฆารยสมาสมิทธิยัตปฐิสสมาสเป็นทอง แปลตามรูปสมาสได้ว่า "คัมภีร์ที่อธิบายการนับ"

¹ ประยูรย์ หลงสมบุญ. พจนานุกรมบาลี-ไทย. (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519)

² Robert Caesar Childers, Dictionary of Pali Language.

(London: Kegan Paul, Trench Trubner & Co. Ltd.), p.318

³ T.W. Rhys Davids, The Pali Text Society's Pali-English

พระสิริมังกลาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า "พระญาณวิลาสเถระประกาศสังขยา
ทั้งหลายในปกรณ์นหรือควบปกรณ์น เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า "สังขยาปกาสก
ปกรณ์ โดยใจความ คือระเบียบอักษรที่เป็นไปอย่างนั้น ชื่อว่า "สังขยา
ปกาสกปกรณ์"¹

เมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์ที่กล่าวมาแล้วประกอบกับเนื้อหาของปกรณ์แล้ว
"สังขยาปกาสกปกรณ์" หมายถึง "คัมภีร์ที่อธิบายมาตรา 6 อย่าง คือมาตรา
วักระยะ มาตราดวง มาตราซัง ระบบการนับสิ่งของ มาตราเงินและการนับ
นี้ลกหาปณะ"

2. สังขยาปกาสกฎีกา เกิดจากคำ 3 คำสมาสกัน คือ สังขยา + ปกาสก + ฎีกา
(ตัดคำว่า "ปกรณ์" ออก ซึ่งที่จริงน่าจะมีคำว่า "ปกรณ์" ควบ แต่ที่หน้าปก
ของคัมภีร์เป็น "ฎีกาสังขยาปกาสกะ" ทุกฉบับ)

คำว่า "ฎีกา" มาจากคำว่า "ฎีกา" ในภาษาบาลี² หมายถึง "คำ
อธิบายขยายความ เช่นฎีกาพาทู, ชื่อคัมภีร์หรือหนังสือที่แก้หรืออธิบายคัมภีร์
อรรถกถา"³

สังขยา + ปกาสก + ฎีกา = สังขยาปกาสกฎีกา หมายถึง "คำอธิบาย
ขยายความ (ของคัมภีร์ที่) อธิบายมาตรา 6 อย่าง คือมาตราวักระยะ มาตรา
ดวง มาตราซัง ระบบการนับสิ่งของ มาตราเงินและการนับนี้ลกหาปณะ"

¹คู่มือยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 59 และหน้า 186

²สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษและอังกฤษ-ไทย
(พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2504) หน้า 100

³ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (พระนคร:
โรงพิมพ์ศูนย์ราชการ, 2517) หน้า 357. และประยูรท หลงสมบุญได้ให้ความหมายไว้
ในพจนานุกรมบาลี-ไทย หน้า 247 ว่า "ฎีกา เป็นชื่อของหนังสือที่อาจารย์แต่งแก้หรืออรรถกถา

ลักษณะและรูปแบบของการประพันธ์สังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา

1. สังขยาปกาสกปกรณ์ เป็นปกรณ์ภาษามาลีประเภทร้อยกรอง เป็นคัมภีร์ หนังสือหรือตำราที่อยู่นอกคัมภีร์พระไตรปิฎก รรณาโดยพระญาณวิลาสเถระซึ่งเป็นพระเถระชาวลาว¹ ปกรณ์นี้ประกอบด้วยคาถา 73 คาถา เนื้อเรื่องเกี่ยวกับมาตรา 6 อย่าง คือ²

- 1.1 อัทธาสังขยา (มาตราวัตรณะ) 19 คาถา
- 1.2 ธัญญสังขยา (มาตราทวง) 9 คาถา
- 1.3 ปมาณสังขยา (มาตราชั่ง) 10 คาถา
- 1.4 กัทธสังขยา (ระบบการนับสิ่งของ) 13 คาถา
- 1.5 กัทธมูลสังขยา (มาตราเงิน) 10 คาถา
- 1.6 นีลกหาปนปมาณสังขยา (การนับนึ่งลกหาปน) 12 คาถา

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการรรณาสังขยาปกาสกปกรณ์ พระญาณวิลาสเถระไม่ได้แต่งปณามคาถาหรือบทไหว้ครูก่อนเหมือนคัมภีร์อื่น ๆ เริ่มต้นขึ้นเนื้อเรื่องเลย คือ ยา ฐิติทิพพจกขุสฺส นีลกหาปนสฺส ปมาณสังขยา นิฎฐิตา ฯ

โดยทั่ว ๆ ไปในสมัยโบราณ การรรณาคัมภีร์มีธรรมเนียมว่าจะต้องแต่งปณามคาถาก่อน เพื่อน้อมระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ การที่พระญาณวิลาสเถระไม่ได้แต่งปณามคาถาก่อน พระสิริมังคลาจารย์ให้เหตุผลไว้ว่า "เพราะพระญาณวิลาสเถระนอบนอมพระรัตนตรัยในใจ"³

ในตอนท้ายของปกรณ์มีข้อความซึ่งรรณาเป็นร้อยแก้วบอกชื่อผู้แต่งและลักษณะของ

¹G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names.

(London: The Pali Text Society, 1960), p. 975

²คู่มือยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 59-60 และหน้า 186

³คู่มือยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 61 และหน้า 186

สังขยาปกาสกปกรณ์ว่า "อิติ ญาณวิลาสนามเกณ เถเรน กคมิทฺ เตสศตฺตคคาถาปฏิมญฺหิตํ
สังขยาปกาสกํ นาม ปกรณ์ นิฏฺฐิตํ ฯ"¹

2. สังขยาปกาสกฏีกา เป็นคำประพันธ์ภาษามาลีประเภทร้อยแก้ว รจนาโดย
พระสิริมังคลาจารย์ พระเถระชาวลานนาไทย เมื่อ พ.ศ. 2063 (จุลศักราช 882)²
เนื้อหาประกอบด้วย

2.1 ปณามคาถา 1 คาถา³

2.2 คำจำกัดความของคำว่า "สังขยาปกาสกปกรณ์"

2.3 สังขยา 6 ประเภท และกล่าวว่าแต่ละประเภทพระญาณวิลาสเถระรจนา
โดยใช้คาถาก็คาถา

2.4 อธิบายคำหรือข้อความตั้งแต่คาถาที่ 1 จนถึงคาถาสุทท้ายตามแบบฉบับของ
คัมภีร์ประเภทฎีกาทั่ว ๆ ไป

2.5 ประวัติและคำปณิธานของพระสิริมังคลาจารย์

คัมภีร์นี้เป็นประเภทฎีกาคือคัมภีร์ที่อธิบายคำหรือข้อความที่ยากในสังขยาปกาสกปกรณ์

ประวัติและผลงานของพระญาณวิลาสเถระ

พระญาณวิลาสเถระเป็นพระเถระรูปหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นชาวลานนา ไม่มีหลักฐาน
ระบุแน่ชัดว่าเกิดเมื่อไร มีผลงานปรากฏเล่มหนึ่งคือสังขยาปกาสกปกรณ์ ซึ่งเราไม่ทราบปีที่รจนา
แน่นอน ประมาณว่าก่อน พ.ศ. 2063 ซึ่งเป็นปีที่พระสิริมังคลาจารย์รจนาสังขยาปกาสกฏีกา

¹คูวิธานิพนธ์ฉบับนี้หน้า 58 และหน้า 185

²ในคำปณิธาน พระสิริมังคลาจารย์กล่าวว่า ".....ขวาสิคาคิกญฺฐสศกฺกราทฺเต
มหาสฺปฺปวสฺเส กตฺตา เตสศตฺตคคาถาปฏิมญฺหิตสฺส สํขยาปกาสกปกรณ์สฺส อตฺถวญฺจนา ฯ" ซึ่งแปล
ว่า "การพรรณนาเนื้อความของสังขยาปกาสกปกรณ์ซึ่งประดับด้วยคาถา 73 คาถา รจนาในปีมะโรง
จุลศักราช 882" คูวิธานิพนธ์ฉบับนี้หน้า 175 และหน้า 223 เพิ่มเติม

³คูวิธานิพนธ์ฉบับนี้หน้า 59 และหน้า 186

เราไม่ทราบว่าพระญาณวิลาสเถระจำพรรษาอยู่ที่ไหนและวัดใด Bode กล่าวว่าการรจนาสังขยาปกาสกปกรณ์ที่เมืองอุทตะ¹ โดยอ้างอิงข้อความจากหนังสือ Piṭakatthamain หน้า 61 ซึ่งตีพิมพ์ที่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2499 อีกที่หนึ่ง²

ในหนังสือ Pali Literature of Burma ของ Bode มีข้อความเกี่ยวกับ "ญาณวิลาส" อีกผู้หนึ่งว่าเป็นภิกษุชาวพม่า อยู่เมืองพุกาม ได้รจนาหนังสือสันตสัทสนีหรือสันตสัทสนี ผู้วิจัยเข้าใจว่าพระเถระรูปนี้คงเป็นคนละคนกับพระญาณวิลาสเถระผู้รจนาสังขยาปกาสกปกรณ์ เพราะถิ่นกำเนิดอยู่ห่างไกลกันมากและลานนาหาได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพม่าในสมัยโบราณไม่ พระสิริมังคลาจารย์ยอมไม่รู้จัก "ญาณวิลาส" แห่งเมืองพุกามแน่นอน³ จึงน่าจะลงความเห็นได้ว่าพระญาณวิลาสเถระผู้รจนาสังขยาปกาสกปกรณ์ต้องเป็นชาวลานนา ส่วนจะแต่งหนังสือที่เมือง "อุทตะ" จริงหรือไม่คงไม่มีปัญหา แสดงว่าแต่งในประเทศไทย ซึ่งยอมรับว่าลานนาอยู่ด้วย

ผู้วิจัยถือว่าพระสิริมังคลาจารย์ควรจะเกิดประมาณ พ.ศ. 2010–2020 ซึ่งอยู่ในสมัยของพระเจ้าทีโลกราช (พ.ศ. 1985–2030)⁴ มีข้อความบางแห่งในสังขยาปกาสกฎีกาที่พระสิริมังคลาจารย์เรียกพระญาณวิลาสเถระว่า "อาจารย์"⁵ ซึ่งคงจะหมายความว่าพระญาณวิลาสเถระเป็นพระผู้มีอายุสูงกว่าพระสิริมังคลาจารย์มาก

¹ รูปศัพท์น่าจะหมายถึงกรุงศรีอยุธยา แต่ในที่นี้คงหมายถึงประเทศไทยโดยส่วนรวม ซึ่งอาจจะหมายถึงอาณาจักรลานนาคด้วย

² Bode, Mabel Haynes. Pali Literature of Burma. (London : LUZAC & Co.Ltd. 1966), p. 47

³ Ibid., p. 25

⁴ คูวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หน้า 13

⁵ "อญฺเฐ อจฺริโย มนสา รตนตฺตํ ปณฺมิตฺวา อิมํ ปกรณฺมารภิ คฺสุมา ปกรณฺมารมฺเภ ปณฺมกมฺมํ อทฺตเสตฺวา ตาสุ จฺสุ สํขฺยาสุ ปฺมํ ทสฺเสนฺโต ยํ ฐิตฺติ อาทิมาท ฯ" ซึ่งแปลว่า "จริงอยู่ พระอาจารย์รูปนี้ (พระญาณวิลาสเถระ) นอบน้อมพระรัตนตรัยในใจแล้วจึงเริ่มรจนาปกาสกปกรณ์ ฉะนั้น ในตอนท้ายของปกรณ์ ท่านจึงมิได้แสดงปณามกรรม(คำไหว้

ประวัติและผลงานของพระสิริมังคลาจารย์

นายสุภณ จังกาจิตต์ ได้ศึกษาและกล่าวถึงประวัติและผลงานของพระสิริมังคลาจารย์
ไว้ว่า

พระสิริมังคลาจารย์เป็นภิกษุไทยชาวเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณพุทธศตวรรษ
ที่ 20 ในสมัยเดียวกับภิกษุไทยผู้เป็นคณกรจนารายที่มีชื่ออีก 2 ท่านคือพระรัตนปัญญา
เถระ ผู้รจนาชินกาลมาลีปกรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2060 และพระโพธิรังสี ผู้รจนาจาม-
เทวีวงศ์และสิทธิคนิทาน (พ.ศ.2003-2073)

ประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ที่พบในขณะนี้โดยมากเป็นตำนานพื้นเมือง ส่วน
ประวัติที่ท่านเขียนไว้เองอย่างสั้น ๆ มีอยู่ในตอนท้ายเรื่องของหนังสือที่ท่านรจนเอาไว้
ซึ่งพอจะรวบรวมและสันนิษฐานเป็นประวัติของท่านได้บางดังนี้

ในตอนท้ายเรื่องเวสสันดรที่ป็นซึ่ง เป็นงานเรื่องแรกของพระสิริมังคลาจารย์มีกล่าว
ไว้ว่าหนังสือเล่มนี้รจนาสำเร็จเมื่อปีชวด จ.ศ.879 (พ.ศ.2060) ในสมัยพระเมือง
แก้วครองเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นท่านเป็นมหาเถระแล้ว และจำพรรษาอยู่ ณ วัด
สวนขวัญซึ่งอยู่ที่ศตวันตกเฉียงใต้ของวัดอันเป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์ในเมืองเชียง
ใหม่ แสดงว่า พ.ศ. 2060 ท่านอาจมีอายุอย่างน้อยที่สุด 40 ปีขึ้นไปแล้ว คือ
ท่านอาจจะเกิดในระหว่าง พ.ศ.2010-2020 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช(พ.ศ.1985-
2030) และเชื่อกันในขณะนี้ว่าหนังสือเรื่องมังคลัตถที่ป็นซึ่งท่านรจนาวีวาร์จนาสำเร็จ
เมื่อปีวอก จ.ศ.886 (พ.ศ. 2067) เป็นงานเรื่องสุดท้ายของท่าน แสดงว่าท่านคง
มรณภาพภายหลังจากที่รจนามังคลัตถที่ป็นสำเร็จเพียงไม่กี่ปีต่อมา คือในระหว่างปี
พ.ศ. 2068-2078 ในสมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ.2068-2081) ทั้งนี้เพราะ
หนังสือสำคัญ4 เรื่องที่เป็นผลงานของท่าน รจนาในระยะเวลา 7 ปี ระหว่าง
พ.ศ.2060-2067 ทำให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ชอบคนควาและรจนาคัมภีร์อยู่เสมอ หาก
ไม่มรณภาพเสียก่อนคงมีผลงานเรื่องต่างๆ ตลอดจนมังคลัตถที่ป็นเป็นแน่

ผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ 4 เรื่องได้แก่

3. สังขยาปภาสภักฎา รัตนสาโรจเมื่อ จ.ศ. 882 (พ.ศ.2063)

4. มังคลัตถที่ปนี " จ.ศ. 886 (พ.ศ.2067)

พระสิริมังคลาจารย์ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในตอนท้ายเรื่องของผลงาน 3 เรื่องแรกว่าท่านอยู่ที่วัดสวนขวัญซึ่งวัดนี้อาจจะเป็นวัดเดียวกับวัดเวฬุวนารามที่กล่าวไว้ในพงศาวดารโยนกหรือวัดเวฬุวันวิหารที่กล่าวไว้ในชินกาลมาลีปกรณ์ ปัจจุบันวัดนี้มีชื่อใหม่ว่าวัดคำหนัก ตั้งอยู่ตำบลแม่เหียะ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ แสดงว่าเมื่อ พ.ศ.2060-2063 ท่านเจ้าพรรษาอยู่ที่ วัดสวนขวัญ แต่ตอนท้ายเรื่องมังคลัตถที่ปนีซึ่งเป็นงานเรื่องสุดท้าย ท่านกล่าวแต่เพียงว่าท่านอยู่ในลู่ภูคารทางจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศใต้เป็นระยะทาง 1 คาวุต (ประมาณ 4 กิโลเมตร) แสดงว่า เมื่อ พ.ศ. 2067 ท่านมีใจพรรษาที่วัดสวนขวัญ แต่ไม่ได้บอกว่าจะอยู่วัดใดและเพราะเหตุใดจึงย้ายวัด

นอกจากนี้ ท่านยังได้กล่าวไว้ในปัจฉิมคาถาเรื่องมังคลัตถที่ปนีเพียงเรื่องเดียวว่าครูของท่านชื่อพุทธวีระ ท่านพุทธวีระนี้สันนิษฐานกันว่าเป็นพระในนิกายสิงหล แต่ท่านพุทธวีระผู้นี้จะเป็นใครชาวเมืองอะไรไม่ทราบ เพราะชื่อพุทธวีระไม่เคยปรากฏในรายชื่อของพระภิกษุที่มีชื่อเสียงของล้านนาที่เอ่ยไว้ในหนังสือใด ๆ ที่แต่งในสมัยนั้น และชื่อนี้ไม่ปรากฏในวรรณคดีบาลีของลังกาและพม่าอีกด้วย แต่ชื่อพระสิริมังคลาจารย์นั้นมีอ้างอิงในหนังสือศาสนวงศ์ของพระปัญญาสามิแห่งพม่าซึ่งรจนาไว้เมื่อ พ.ศ.2405

ประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ที่ท่านเขียนไว้เองมีหลักฐานรวบรวมได้เพียงเท่านั้น ส่วนประวัติพิสดารของท่านที่เล่าลือกันมาจนเป็นตำนานพื้นเมืองซึ่งแต่งกันทีหลัง เมื่อผลงานของท่านเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายขึ้นแล้ว¹

¹ สุกถน จังกาจิตต์. จักกวัตตีปนีภักฎที่ 1, 2, 3. (วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 6-7 ผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมเรื่องประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ที่เป็นตำนานพื้นเมืองก็จะสามารถดูได้ในภาคผนวก

จุดประสงค์ของการรณาสังขยาปกาสกปกรณและฎีกา

1. สังขยาปกาสกปกรณ พระญาณวิลาสเถระมีใ้ใคร่ขุไว้ว่าท่านรณาสังขยาปกา-
สกปกรณเพื่อจุดประสงค์อะไร แต่เราอาจคาดได้ว่าสังขยาปกาสกปกรณเป็นคัมภีร์ประเภท
ที่เรียกว่า "ปกรณ" ที่กล่าวถึงเรื่องมาตราวัด มาตราตวง มาตราชั่ง ระบบการนับสิ่งของ
มาตราเงินและนี่คหาคณะที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตร¹ พระวินัยและอรรถกถาแห่งพระไตรปิฎก²
(มาตราเหล่านี้เป็นมาตราอินเดียโบราณโดยเฉพาะ) มีกล่าวถึงกระจุกกระจายกันอยู่ในพระ
ไตรปิฎกและอรรถกถา มีใ้เป็นหมวดหมู่ จึงเป็นการยากที่จะศึกษา พระญาณวิลาสเถระ
ใ้รวบรวมมาตราเหล่านี้มาไว้ในที่เดียวกันและใ้ใ้คำอธิบายใ้บ้าง บางทีก็มีข้อสรุปใ้
ใ้ทววย เป็นการสะดวกที่จะศึกษาและท่องจำ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าจุดประสงค์ของพระ
ญาณวิลาสเถระในการรณาสังขยาปกรณนี้ไปใ้เพื่อความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียนและท่องจำ
เป็นคู่มือประกอบการเรียนพระสูตรและพระวินัย

2. สังขยาปกาสกฎีกา สังขยาปกาสกปกรณที่พระญาณวิลาสเถระรณาไว้ั้น
ท่านรณาเป็นร้อยกรองควยฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า "ปัฐยาวค" ฉาน ๆ มีคำอธิบายและข้อสรุป
เพียงสั้น ๆ เท่านั้น ซึ่งยากแก่การเข้าใจ พระสิริมังคลาจารย์รณาสังขยาปกาสกฎีกาขึ้น
มาอธิบายขยายความของคำหรือข้อความใ้เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนั้น มาตราซึ่งมีหลาย
แบบและมีหลายมติ พระสิริมังคลาจารย์ใ้ค่นามติของอาจารย์ต่าง ๆ มากลวเปรียบเทียบใ้
จึงกล่าวใ้ว่าพระสิริมังคลาจารย์รณาสังขยาปกาสกฎีกาไม่เพียงแต่ใ้จะอธิบาย

¹ ตัวอย่างเช่น ในทสกนิบาต อังคุตตรนิกายมีกล่าวใ้ว่า "มาคชเคน ปตุเถน
จตุตาโร ปตุตา โภสตรฐฐเ เอโก ปตุโถ โทติ, เตน ปตุเถน จตุตาโร ปตุตา
อาพทก, จตุตาริ อาพททานิ โทณ, จตุโทนา มานิกา, จตุมานิกา ชาริกา, ตาย
ชาริกาย วิสตีชาริโก ทิลวาโท ฯ" ซึ่งแปลว่า "4 ปัตตะของชาวมคชเป็น 1 ปัตตะของชาว
โกศล 4 ปัตตะของชาวโกศลเป็น 1 อาพทกะ 4 อาพทกะเป็น 1 โทณะ 4 โทณะเป็น 1
มานิกา 4 มานิกาเป็น 1 ชาริกะ 20 ชาริกะเป็น 1 ทิลวาหะ"

ขยายความของคำหรือข้อความที่ยากแก่การเข้าใจในสังขยาปกาสกปกรณ์เท่านั้น แต่เพื่อจะนำ
 เอาจมิตของอาจารย์ต่าง ๆ มากล่าวเปรียบเทียบไว้อย่างพอความฉลาดรอบรู้ในสังขยาทั้งหมด¹
ต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบชำระพร้อมทั้งอักษรย่อ

ต้นฉบับตัวเขียนสังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกาที่พบในขณะที่ทำการวิจัยมีทั้งหมด 8 ฉบับ
 ทั้งสังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกาจะมีจารรวมอยู่ในผูกเดียวกันโดยเริ่มจากสังขยาปกาสกปกรณ์
 ก่อนแล้วต่อกด้วยสังขยาปกาสกฎีกา ไม่ไ้แยกผูก (เว้นแต่ฉบับร่นำแดง สมัยรัชกาลที่ 2 มี
 เฉพาะสังขยาปกาสกปกรณ์เท่านั้น) ต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 8 ฉบับจารในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 ทั้งหมด คือ

1. สมัยรัชกาลที่ 2 ผู้วิจัยใช้อักษรย่อ "ล" ซึ่งเป็นอักษรตัวแรกของคำว่า
 "เลิศหล้านภาลัย" มี 4 ฉบับ คือ

1.1 ฉบับร่นำแดง สมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ประทับก้ามระลศ เลขที่ 2320 หิ้งที่
 10 ชั้นที่ 4/1 หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร ใช้อักษรย่อ
 "ล1"

ลักษณะ จารด้วยอักษรขอม มี 2 ผูก ๆ ที่ 1 มี 20 ลาน ผูกที่ 2 มี 29
 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.5 เซนติเมตร ยาว 56 เซนติเมตร จาร
 หน้าลานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ ฉบับนี้ไม่มีข้อความใด ๆ จารอยู่ตอนต้น
 หรือตอนท้ายของคัมภีร์ มีแต่ชื่อคัมภีร์ที่ลานหน้าปกว่า "ฎีกาสังขยาปกาสก"
 เท่านั้น เนื้อหาเริ่มจาก ยา ฐพี ทิพพจกฐลส.....ถึง.....
 สังขยาปกาสกปริปุตตะนา ฯ

ผูกที่ 1 และผูกที่ 2 ลักษณะตัวอักษรที่จารไม่เหมือนกัน ผูกที่ 1 จาร
 ไ้สวียงงาม อานงาย เป็นระเบียบ ตัวอักษรที่คล้าย ๆ กัน เช่น ตัว ค

¹ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 120 และหน้า 205 "ศาสตราจารย์ ปณ โภสสลลุตถ์ สัพพสุชยานัน
 ที่ปโย อาจารย์วิชาโท วุฒุเต ฯ" ซึ่งแปลว่า "กษัตริย์เจ้า (พระสิริมังคลาจารย์) จะกล่าว

(๕) กับตัว ค (๕) จะจಾರให้เห็นลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจน เมื่อต้องการลบอักษรที่จารผิด จะเขียน " • " ไว้ตรงกลางตัวอักษรนั้น เช่น ย ฐ ฎ ฏ ฐ ฏ ษ ษ ฏ ฏ ษ ษ เป็นต้น

ส่วนผู้ที่ 2 จารไม่สวย อ่านยาก ผิดพลาดมาก ระหว่างตัว ค (๕) กับตัว ค (๕) จารสับสนกัน แยกไม่ค่อยออก จารตัว ม (๕) เป็นตัว ห (๕) ตัว ล (๕) เป็นตัว ณ (๕) เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบผู้ที่ 1 และผู้ที่ 2 ในคันสภาพ ลักษณะและขนาดของใบลานแล้ว จะเห็นว่าเหมือนกันทุกประการ ต่างกันแต่ลักษณะของตัวอักษรที่จารเท่านั้น จึงทำให้เข้าใจว่าผู้จารผู้ที่ 1 และผู้ที่ 2 ไม่ใช่นักเดียวกัน คงจะแบ่งกันจารคนละผู้แล้วผู้เป็นนายงานนำมารวมไว้เป็นฉบับเดียวกัน

1.2 ฉบับรหน้าแดง สมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ประทับกำหนด เลขที่ 2320 หิ้งที่ 10 ชั้นที่ 4/1 หอดสมุคแห่งชาติ ทาวาสุกรี กรุงเทพมหานคร ใช้อักษรย่อ "ล2"

ลักษณะ จารด้วยอักษรขอม มี 1 ผู้ 12 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.6 เซนติเมตร ยาว 55.6 เซนติเมตร จารหน้าลานละ 5 บรรทัด มีเฉพาะดั้งขยาปกาสกปกรณ ไม่มีฎีกา มีข้อความว่า "พรสังขยาปกาสก" จารอยู่ที่ลานหน้าปก เนื้อหาเริ่มจาก ยา ฮุฬิ ทิพพจกขุสุส..... ถึง.....นี้ลคหาปดสุด ปมาณสังขยา นิฎฐิตา ฯ

ฉบับนี้จารได้สวยงาม ชัดเจน อ่านง่าย ลายมือเสมอกันเสมอ ปลายตลอดทั้งผู้ จารตกไป 4 บาท คือ 1
..... เถเนตุวา ภิกขโว คโค
จวนตี สามณฐคุณา อิจจาหุ วิณณณโน ฯ
มณค โจเรติ ตั วตถ

เข้าใจเพราะความบกพร่องของผู้จาร

- 1.3 ฉบับทองทิพย์ ล่องชาด สมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ประทับบรมคา เลขที่ 3019 หิ้งที่ 13 ชั้นที่ 1/2 หอสมุดแห่งชาติ ทาวาสุกี กรุงเทพมหานคร ใซ้อักษรยอ "ล3"

ลักษณะ จารควยอักษรขอม มี 1 ผูก 48 ลาน และหน้าลานสุดท้าย จารไม่เต็มหน้า ขนาดของลานกว้าง 5.6 เซนติเมตร ยาว 56 เซนติเมตร จารหน้าลานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ โดยปกติผูกหนึ่งๆ จะมี 24 ลาน ผู้วิจัยเข้าใจว่าเดิมที่เคียวคงแบ่งเป็น 2 ผูก ๆ ละ 24 ลาน การที่มีเพียงผูกเดียวและมีถึง 48 ลานคงจะเอามารวมกันที่หลังก็ได้ มีข้อความว่า "กรมหมื่นนราเทเวศสัง มุลคา 2" ซึ่งเป็นอักษรไทยจารอยู่ที่ลานหน้าปก เนื้อหาเริ่มจาก ยา ฐพี ทิพพจกขุสสุถึง..... สัขยาปกาสกปริปุดณา ฯ

เมื่อพิจารณาจากความประณีต ความพิถีพิถันและความเรียบร้อยในการจาร จะเห็นได้ว่าผู้จารได้จารควยความระมัดระวังและรอบคอบที่สุด ลายมือชัดเจนแยกตัวอักษรที่คล้ายคลึงกันได้ง่าย อักษรวิจิตร สะกดตัวถูกต้อง ผู้วิจัยจึงเดีอกฉบับนี้เป็นฉบับยืนพื้นในการตรวจสอบชำระ

- 1.4 ฉบับรคนำแดง สมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ประทับบรมคา เลขที่ 2313 หิ้งที่ 10 ชั้นที่ 4/1 หอสมุดแห่งชาติ ทาวาสุกี กรุงเทพมหานคร ใซ้อักษรยอ "ล4"

ลักษณะ จารควยอักษรขอม มี 2 ผูก ๆ ที่ 1 มี 20 ลาน ผูกที่ 2 มี 29 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.5 เซนติเมตร ยาว 56 เซนติเมตร จารหน้าลานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ ไม่มีข้อความใด ๆ จารยอตตอนตนหรือตอนท้ายคัมภีร์ มีเพียงชื่อคัมภีร์ว่า "ฎีกาสัขยาปกาสก" จารอยู่ที่ลานหน้าปก เนื้อหาเริ่มจาก ยา ฐพี ทิพพจกขุสสุ.....ถึง..... สัขยาปกาสกปริปุดณา ฯ

ฉบับนี้เห็นว่าจารโกสวयงามและลูกคองพอดสมควร ชอบกพรองที่
พบส่วนใหญ่ เป็นการจารที่ขสระเป็นรัศสสระหรือจารรัศสสระเป็นที่ขสระ

2. สมัยรัชกาลที่ 3 ใช้อักษรย่อ "น" ซึ่งเป็นอักษรตัวแรกของคำว่า "นั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัว" มี 2 ฉบับ คือ

2.1 ฉบับทองน้อย สมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ประกบกับลายทองเงิน เลขที่ 1152
หิ้งที่ 6 ชั้นที่ 1/3 หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี กรุงเทพมหานคร
ใช้อักษรย่อ "น1"

ลักษณะ จารควยอักษรขอม มี 2 ผูก ๆ ที่ 1 มี 20 ลาน ผูกที่ 2
มี 29 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.6 เซนติเมตร ยาว 56 เซนติ-
เมตร จารหน้าลานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ ที่ตอนท้ายของคัมภีร์
มีข้อความว่า "ขมนุสสคตนา ปทสเสตุ นวสสคตญจ" เนื้อหาเริ่ม
จาก ยา ฐที่ ทิพพจกขุสส.....ถึง.....สังขยาปกาสกปริปัญณา ฯ

ฉบับนี้เป็นฉบับที่พบชอบกพรองมากที่สุดในบรรดา 8 ฉบับนี้ ตัว
อักษรที่จารกโไมสวयงาม อานยาก พยัญชนะที่คล้าย ๆ กัน เช่น ตัว
ค (ฦ) กับตัว ต (ฦ) จารสับสนกัน มีความผิดพลาดใน
คานอักษรวิธีมาก เช่น ปฤนรศ เป็น ปกรศ เป็นต้น เข้าใจ
ว่าผู้จารคงมีความรู้ภาษาบาลีไม่ค้พอและเป็นการเขียนตามคำบอก
เพราะคำวางคำที่ออกเสียงคล้าย ๆ กัน ผู้จารจะจารผิดพลาดเสมอ
เช่น

สกุญฺยาริกิ	เป็น	สังขยาธิกิ
นิฏฐิติ	"	นิริติ

2.2 ฉบับรดน้ำคำโท สมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ประกบกับธรรมคา เลขที่ 2664
หิ้งที่ 11 ชั้นที่ 5/1 หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี กรุงเทพมหานคร
ใช้อักษรย่อ "น2"

ลักษณะ จารควยอักษรขอม มี 1 ผูก 22 1 ลาน ขนาดของลาน

5 บรรทัด ไม่จบ เข้าใจว่าจะต้องมีผู้คนที่ 2 อีก แต่ขาดหายไป
ตอนต้นหรือตอนท้ายของคัมภีร์ ไม่มีข้อความใด ๆ จารอยู่ นอก
จากชื่อของคัมภีร์ว่า "ปฏิกาสะชยาปกาสะ" จารอยู่ที่ลานหน้าปก เนื้อ
หาเริ่มจาก ยา ชุพี ทิพพจกชุสสุ.....
ถึง.....อิทเมตถ สนนิฏฐานา

ตัวอักษรที่จารสวยงาม เป็นระเบียบ อ่านง่าย แต่สภาพ
ของใบลานดีมากและตรงปลายของใบลานทั้ง 2 ข้างถูกปลวกกิน
เวลาอ่านต้องไขความระมัดระวังเป็นพิเศษ เข้าใจว่าผู้คนที่ 2 ที่
ขาดหายไปคงถูกปลวกกินจนไขการไม่ได้

3. สมัยรัชกาลที่ 4 ใช้อักษรย่อ "จ" ซึ่งเป็นอักษรตัวแรกของคำว่า "จอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว" มี 1 ฉบับ คือ

3.1 ฉบับลงชาก สมัยรัชกาลที่ 4 ไม่ประทับบรมคา เลขที่ 3025
ห้องที่ 13 ชั้นที่ 1/2 หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี ใช้อักษรย่อ "จ"
ลักษณะ จารด้วยอักษรขอม มี 2 ผูก ๆ ที่ 1 มี 24 ลาน ผู้คนที่
2 มี 29 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.4 เซนติเมตร ยาว 55
เซนติเมตร จารหน้าลานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ ตอนท้ายของ
คัมภีร์มีข้อความจารไว้ว่า "ยัม นมุสสคณนาย ทสุเสตุ" เนื้อหาเริ่ม
จาก ยา ชุพี ทิพพจกชุสสุ.....ถึง.....สัชยาปกาสะกตถวณณา
ปริภูตทา ๆ

ฉบับนี้จารใ้สวยงามพอสมควร แต่มีขอบพร่องในคานอักษรวิธี
เช่น

ปฐม	เป็น	ปถม (หน้า 61 / เเชิงอรรถที่ 12)
ฐเปตวา	"	ถเปตวา (71 / 12)
จุทสรตณ	"	จุทสรตณ (74 / 5)
ปถรสม	"	ปถรสม (78 / 14)

4. สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้อักษรย่อ "จจ" ซึ่งเป็นอักษรตัวแรกของคำว่า "จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" มี 1 ฉบับ คือ

4.1 ฉบับทองทิพย์ สมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ประทับรศนำคำ เลขที่ 2313
ตั้งที่ 10 ชั้นที่ 4/1 หอสมุดแห่งชาติ ทาวาสุกรี กรุงเทพมหานคร
ใช้อักษรย่อ "จจ"

ลักษณะ จารึกด้วยอักษรขอม มี 2 ผูก ๆ ที่ 1 มี 24 ลาน ผูกที่ 2
มี 29 ลาน ขนาดของลานกว้าง 5.4 เซนติเมตร ยาว 55 เซนติ-
เมตร จารึบนานละ 5 บรรทัด จบบริบูรณ์ ไม่มีข้อความใด ๆ
จารไว้ตอนท้ายหรือตอนต้นของคัมภีร์ นอกจากชื่อของคัมภีร์ว่า "ฎีกา
สัขยาปกาสก" เท่านั้น ซึ่งจารอยู่ลานหน้าปก เนื้อความเริ่มจาก
ยา ฐพี ทิพพจกขุสส.....ถึง.....สัขยาปกาสกตุถวณณา
ปริปุตตา ฯ

เข้าใจว่าฉบับนี้คัดลอกมาจากฉบับ "จ" เพราะมีคำเพี้ยน ผิด
คล้ายฉบับ "จ" มาก¹

¹นอกจากต้นฉบับทั้ง 8 ฉบับที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีฉบับพิมพ์ที่คัดอักษรพม่าซึ่งพระ
อาจารย์อู๋ ธรรมานันทเถระซึ่งเป็นพระเถระชาวพม่า แห่งวัดทามะโอ อ. เมือง จ.
ลำปาง ได้คัดลอกมาจากต้นฉบับอักษรพม่าซึ่งอยู่ที่จังหวัดสกลาย ประเทศพม่า ต่อมาพระอุคร-
คณาภิรักษ์ (กิตติวุฒโฆ ภิกขุ) ผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย ได้ให้พระมหาธาเซนทร์
อัครขมุโม ปรีวรรัตนออกเป็นอักษรไทยและตรวจสอบกับต้นฉบับอักษรขอมที่หอสมุดแห่งชาติแล้ว
พิมพ์แจกในงานออกพระเมรุพระศพของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพน ฯ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2517

ผู้วิจัยได้ตรวจงานฉบับพิมพ์ของจิตตภาวันนี้แล้วและได้ตรวจสอบกับต้นฉบับตัวเขียน
อักษรขอมในหอสมุดแห่งชาติอย่างละเอียด ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันมากทั้งในคานาภาษาและ
เนื้อหา ทั้ง ๆ ที่ผู้วิจัยตั้งใจไว้แต่แรกว่าจะศึกษาร่วมกันไว้ด้วยกัน แต่แล้วกลับเห็นว่าฉบับของ
จิตตภาวันมีลักษณะที่แตกต่างกับฉบับที่ของหอสมุดแห่งชาติมาก และการคัดลอกจากต้นฉบับที่พิมพ์

ขอบทประองที่พบในต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบชำระ

ในต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบชำระทั้งหมด จะพบขอบทประองที่คล้ายๆ กัน คือจารสระและพยัญชนะตกหล่นหรือจารสระและพยัญชนะซ้ำ ข้อพยัญชนะในคำที่ไม่ซ้อนหรือไม่ซ้อนพยัญชนะในคำที่ซ้อนและจารที่ผสมสระเป็นรัสสระหรือจารรัสสระเป็นทีผสมสระเป็นต้น ต่างกันแต่ความบังเอิญจะพบพรองมากน้อยต่างกันเท่านั้น ผู้วิจัยจะไม่แยกกล่าวเป็นรายฉบับ แต่จะกล่าวรวม ๆ กันไปทุกฉบับซึ่งจะพบขอบทประองดังต่อไปนี้

1. จารผิดเพราะความไม่รอบคอบของผูจาร

1.1 จารพยัญชนะตก เช่น

เอกเหตุจารึก	เป็น	เอกเหตุจารึก (หน้า 71 / เชียงธรรมที่ 1
สศเหตุตก	"	สศเหตุตก (42/11)
ทสภารา	"	สภารา (48/14)
ปศุดคณาย	"	ปศุดคณาย (80/9)
		ฯ ล ฯ

1.2 จารสระตก เช่น

สุขุมรรชฎา	เป็น	สุขุมรรชฎา (61/15)
วิทศุถิ	"	วิทศุถิ (66/15)
พินทุลศุติ	"	พินทุลศุติ (68/4)
กิติปิ	"	กิติปิ (69/13)
		ฯ ล ฯ

1.3 จารข้อความตกหล่น บางทีขาดไปทั้งบท ข้อความต่อไปนี้ไม่มีในฉบับ

ล1, ล4, น1, น2, จ, จจ,

ปฐมจวีรสต์	มฤดา	กรีสนุติ	มตฺ	ตดา	
จตุสฎฐี	จ ตฺ	คาวี	คาวี	จตุตวาริ	โยชนํ ฯ
ชนุปญจสตฺ	โกสฺ		จตุโกสญจ	คาวุตฺ	

1.4 จารพยัญชนะซ้ำ เชน

จตุโร	เป็น	จจตุโร (52/1)
ปรสนตัก	"	ปรปรสนตัก (58/3)
ตาสู ฌสุ	"	ตาสู ตาสู (61/10)

ฯลฯ

1.5 จารสระ "อะ" เป็น "อา" เชน

รตนเมตตญจ	เป็น	รตนาเมตตญจ(39/14)
สตุตทตถูปปมาณน	"	สตุตทาตถูปปมาณน (41/5)
อกุชทวย	"	อกุชาทวย (51/1)

ฯลฯ

1.6 จารสระ "อิ" เป็น "อี" เชน

วีหีปมาณน	เป็น	วีหีปมาณน (57/7)
วิภาวินาติ	"	วิภาวินาติ (72/11)
เอวมิมานี	"	เอวมิมานี (85/11)

ฯลฯ

1.7 จารสระ "เอ" เป็น "โอ" เชน

อญฺเช	เป็น	อญฺโฉ (68/7)
อภิกขานคณฺเ	"	อภิกขานคณฺโ (68/8)
อตุตถวินิจฺจนเย	"	อตุตถวินิจฺจโ (56/1)
ภมฺนตฺเต	"	ภมฺนตฺโ (66/9)

ฯลฯ

1.8 จารสระ "อุ" เป็น "อู" เชน

สุชฺฐมา	เป็น	สุชฺฐมา (39/2)
กฺทโว	"	กฺทโว (44/1)
เอวมิมาสฺ	"	เอวมิมาส (78/1)

1.9 จารสระ "อะ" เป็น "อิ" เชน

ทวยม์	เป็น	ทวยม์ (51/4)
ถรา	"	ถรา (55/8)
วเปย่ม	"	วเปย่ม (79/16)

ฯลฯ

1.10 จารสระ "อา" เป็น "อะ" เชน

มาคธิกา	ตุลาเขว	เป็น	มาคธิกา	คุนเขว	(52/14)
กรีสบโน		"	กรีสบโน		(55/1)
อากาสโกฏฐาสโก		"	อากาสโกฏฐาสโก		(63/8)

ฯลฯ

1.11 จารสระ "อี" เป็น "อิ" เชน

อุสภาสีติ	เป็น	อุสภาสีติ (40/3)
กรีส	"	กรีส (42/2)
คีว	"	คีว (43/1)

ฯลฯ

1.12 จารสระ "อู" เป็น "อุ" เชน

ปรมาณู	เป็น	ปรมาณู (39/5)
สรุสภ	"	สรุสภ (41/1)
ทूर	"	ทूर (43/13)

ฯลฯ

1.13 จารสระ "โอ" เป็น "เอ" เชน

ภาโค	เป็น	ภาเค (44/5)
ภิกชโว	"	ภิกชเว (58/4)
นินฺนโน	"	นินฺนเน (77/14)

ฯลฯ

1.15 จารสระ "เอ" เป็น "อา" เช่น

เมโธ เป็น มาโธ (58/6)

สตฺเตว " สตฺตาว (82/11)

2. จารนิคเพราะทากความรู้นในคานอักษรวิธี

2.1 จารพยัญชนะชอนในคำที่ไม่ชอน เช่น

ปสฺสทจกฺขุสฺส เป็น ปสฺสฺสทจกฺขุสฺส (39/3)

ปสฺสเรนุโค " ปสฺสฺสเรนุโค (43/3)

ปสฺสโต " ปสฺสฺสโต (60/6)

ณปสฺสตาถวา " ณปสฺสฺสตาถวา (44/12)

สฺสทานํ " สฺสฺสทานํ (51/10)

วิทฺตคฺคา " วิทฺตฺตคฺคา (68/12)

อฺคฺโคจโร " อคฺคฺโคจโร (63/9)

นิทฺตฺสฺสโต " นิทฺทฺตฺสฺสโต (56/16)

วเปยฺยํ " วปฺเปยฺยํ (79/16)

สุวณฺณรชฺชเฏเหว " สุวณฺณรชฺชเฏเหว (54/12)

สฺรฺสฺสํ " สฺรฺสฺสพฺพํ (41/1)

2.2 ไม่ชอนในคำที่ชอน เช่น

อหฺสฺสาสฺซุขฺยา เป็น อหฺสฺสาสฺซุขฺยา (88/1)

ทฺสฺสํ " ทฺสฺสํ (51/13)

เกยฺยวิเกยฺยมฺมุลกา " เกยฺยวิเกยฺยมฺมุลกา (54/2)

รฺสฺสโต " รฺสฺสโต (66/6)

ปณฺณรสนํ " ปณฺณรสนํ (78/14)

สฺสฺสเทว " สฺสฺสเทว (84/4)

สฺวณฺโณ " สฺวณฺโณ (108/8)

3. จารึกเพราะพยัญชนะมีเสียงพ้องกัน เช่น

ช/ท	เช่น	รูป	เป็น	รูป (39/1)
ท/ธ	"	สทุทา	"	สทุธา (55/2)
ฉ/ศ	"	ฉตุศีล	"	ศตุศีล (39/4)
ภ/พ	"	สรุสภ	"	สรุสพ (41/1)
พ/ภ	"	คุมโพ	"	คุมโป (45/8)
ฉ/ต	"	จตุสฉฐี	"	จตุสตุฐี (42/3)
ศ/ฉ	"	จตุศฉ	"	จตุศฐ (47/11)
ณ/น	"	ปนณรส	"	ปนนรส (129/1)
ท/ท	"	ทณโท	"	ทณโต (84/12)
ฉ/ช	"	สชชปาท์	"	สชชปาท์ (56/14)
ฐ/ถ	"	ฐเปตฺวา	"	ถเปตฺวา (70/19)
ร/ล	"	จตุโร	"	จตุโล (44/10)

ฯลฯ

4. จารึกเพราะมีรูปคล้ายกัน เช่น

ช (ฉ)	ท (ธ)	เช่น	เป็น	รูป (39/10)
ว (ธ) <td>ร (ธ)</td> <td>"</td> <td>ทฺเว</td> <td>ทฺเว (39/13)</td>	ร (ธ)	"	ทฺเว	ทฺเว (39/13)
ร (ธ) <td>ว (ธ)</td> <td>"</td> <td>ภาโร</td> <td>ภาโว (47/9)</td>	ว (ธ)	"	ภาโร	ภาโว (47/9)
ป (ธ) <td>จ (ธ)</td> <td>"</td> <td>ปมาณโต</td> <td>จมาณโต (41/2)</td>	จ (ธ)	"	ปมาณโต	จมาณโต (41/2)
ป (ธ) <td>ม (ธ)</td> <td>"</td> <td>ปมาณโต</td> <td>มมาณโต (84/9)</td>	ม (ธ)	"	ปมาณโต	มมาณโต (84/9)
ม (ธ) <td>ป (ธ)</td> <td>"</td> <td>มินนฏฺฐาน</td> <td>ปินนฏฺฐาน (87/3)</td>	ป (ธ)	"	มินนฏฺฐาน	ปินนฏฺฐาน (87/3)
ป (ธ) <td>ร (ธ)</td> <td>"</td> <td>ปาทก</td> <td>ราทก (50/19)</td>	ร (ธ)	"	ปาทก	ราทก (50/19)
ช (ธ) <td>ณ (ธ)</td> <td>"</td> <td>โคราชา</td> <td>โครานา (43/4)</td>	ณ (ธ)	"	โคราชา	โครานา (43/4)
ฉ (ธ) <td>จ (ธ)</td> <td>"</td> <td>ฉตุณินิจฺจเย</td> <td>ฉตุณินิจฺจโป (56/1)</td>	จ (ธ)	"	ฉตุณินิจฺจเย	ฉตุณินิจฺจโป (56/1)

5. จารึกคดีอาจะ เป็น เพราะจำมาผิด ๆ หรืออาจะเขียนตามคำบอกแล้วฟังไม่ชัด เช่น

อภฺรฤทฺธิ์	เป็น	อรฤทฺธิ์ (47/4)
สภฺรฐยาธิ์	"	สัฐยาธิ์ (48/2)
ปณมกมม	"	ปณมคธ (61/9)
ทุททกา	"	อุทฺทิตา (61/16)
อสิสิคฺค	"	อสิคฺค (65/15)
จตุคาวุเตหิ	"	จตุคาวุเตหิ (69/5)
อิติ	"	มติ (70/4)
อวฺหาน	"	อมฺหาค (72/3)
จตุรรมกณตฺยาธิ์	"	ปตฺถจรมกณตฺยาธิ์ (79/6)

ฯลฯ

มาตราต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังขยาปกาสกปกรณ์และฎีกา¹

1. มาตราวักระยะ (อัตราสังขยา)

36	ปรมาณู (ปรมาณ) ²	เป็น	1	อญฺ (อญ)
36	อญฺ	"	1	คัชฺชาวี (คชฺชาวี)
36	คัชฺชาวี	"	1	รณเรณฺ (รณเรณ)
36	รณเรณ	"	1	ลิกขา (ลิกขา-ทเวหา)
7	ลิกขา	"	1	อญา (อญา-ทเวหา)
7	อญา	"	1	ชฺญุมาสะ (ชญุมาส)
7	ชฺญุมาสะ	"	1	อังกฺลี (อังกฺลี - นีว)
12	อังกฺลี	"	1	วิทฺติ (วิทฺติ - คีป)
2	วิทฺติ	"	1	หัตถะ (หตฺถ = คอก)

¹คู่มือตราโบราณของไทยเปรียบเทียบซึ่งมีอยู่ในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

²คำที่อยู่ในวงเล็บเป็นชื่อมาตราที่ใช้อักษรไทยเขียนคำภาษามาลี ส่วนคำที่อยู่ใน

4	หัตถะ	เป็น	1	พยามะ (วฺยาม = วา)
25	พยามะ	"	1	อุสภะ (อุสภ)
80	อุสภะ	"	1	คาวุตะ (คาวุต)
4	คาวุตะ	"	1	โยชนะ (โยชน) ¹

นอกจากมาตราวักระยะตามที่กล่าวแล้ว ยังมีมาตราวักระยะอีก 8 แบบซึ่งเริ่มคนมาเหมือนกับแบบที่กล่าวแล้วข้างบน แต่แตกต่างกันที่ "หัตถะ" และกลับมาเหมือนกันอีกที่ "คาวุตะ" ดังนี้

(1)	125	หัตถะ	เป็น	1	กรีสะ (กรีส)
	64	กรีสะ	"	1	คาวี (คาวี) ²
	4	คาวี	"	1	โยชนะ (โยชน) ³
(2)	500	ชฺวฺฐุ ⁴	เป็น	1	โกสะ (โกธ)
	4	โกสะ	"	1	คาวุตะ
	4	คาวุตะ	"	1	โยชนะ ⁵
(3)	1000	หัตถะ	เป็น	1	สรุสภะ (สรุสภ) ⁶
	8	สรุสภะ	"	1	คาวี
	4	คาวี	"	1	โยชนะ ⁷

¹มาตราวักระยะนี้อยู่ในคาถาที่ 2-6 หน้า 39-40 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

²คำว่า "คาวี" และ "คาวุตะ" มีความหมายอย่างเดียวกัน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 74

³มาตรานี้อยู่ในคาถาที่ 7 หน้า 40 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

⁴บาลีใช้คำว่า "ชฺวฺฐุจฺสํ" บางมคติกกล่าววว่า "ชฺวฺฐุที่ต้นสายแล้ว" แต่บางมคติกกล่าววว่า "ชฺวฺฐุที่ยังไม่โคต้นสาย"

(4)	14	หัตถะ	เป็น	1	พหูสกะ (พหูสภ) ¹
	80	พหูสกะ	"	1	คาวี
	4	คาวี	"	1	โยชนะ ²
				
(5)	7	หัตถะ	เป็น	1	สรีรุษสกะ (สรีรุษสภ) ³
	80	สรีรุษสกะ	"	1	คาวี
	4	คาวี	"	1	โยชนะ ⁴
				
(6)	7	หัตถะ	เป็น	1	หัตถะ (ทกฺต - ไม้เท้า)
	20	หัตถะ	"	1	อุสกะ
	80	อุสกะ	"	1	คาวุตะ
	4	คาวุตะ	"	1	โยชนะ ⁵
				
(7)	175	รตนะ (รตน = ศอก)	เป็น	1	กรีสะ
	64	กรีสะ	"	1	คาวี
	4	คาวี	"	1	โยชนะ ⁶
				
(8)	28	หัตถะ	เป็น	1	อัปกันทระ (อพกนฺตร)
	400	อัปกันทระ	"	1	คาวี
	4	คาวี	"	1	โยชนะ ⁷

¹คืออุสกะที่ถือเอาความโกศที่โคจาดูรุ่งเรืองเต็มที่แฉวกระโคศ

²มาตรานี้อยู่ในคาลาที่ 10 หน้า 41 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

³คืออุสกะที่กำหนดเอาช่วงสำคัญของโคจาดูรุ่งเรืองเป็นประมาณโดยวัดจากลำคอจนถึงหาง

⁴มาตรานี้อยู่ในคาลาที่ 11 หน้า 41 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

⁵มาตรานี้อยู่ในคาลาที่ 11 หน้า 41 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

2. มาตราวาง (ขัตติยสังขยา)¹

4	มูณฺฐิ (มูณฺฐิ) ²	เป็น	1	กุกฺทวะ (กุกฺทว = ปสฺต) ³
4	กุกฺทวะ	"	1	ปັคคะ (ปคฺค = นาฬิ) ⁴
4	ปັคคะ	"	1	อาฬหกะ (อาฬหค = ตุมพ) ⁵
4	อาฬหกะ	"	1	โทยะ (โทย)
4	โทยะ	"	1	มาถิกา (มาถิกา)
4	มาถิกา	"	1	ชาวี (ชาวี)
20	ชาวี	"	1	วาทะ (วาท = สกฺฏ) ⁶

.....

อีกแบบหนึ่ง

4	มูณฺฐิ	เป็น	1	กุกฺทวะ
4	กุกฺทวะ	"	1	ปັคคะ
4	ปັคคะ	"	1	อาฬหกะ
4	อาฬหกะ	"	1	โทยะ
11	โทยะ	"	1	อัมมณะ
10	อัมมณะ	"	1	กุกฺมกะ ⁷

¹มาตราวาง (ขัตติยสังขยา) มี 3 ขนาด คือ (1) ขนาดย่อม 1 กุกฺทวะ(ปสฺต) เป็น 1 ปັคคะ(นาฬิ) (2) ขนาดกลาง 4 กุกฺทวะ (ปสฺต) เป็น 1 ปັคคะ (นาฬิ) ดังแบบข้างบน (3) ขนาดใหญ่ 6 กุกฺทวะ(ปสฺต) เป็น 1 ปັคคะ (นาฬิ)

²ยังมีอีกแบบหนึ่งซึ่ง 5 กุกฺทวะ (ปสฺต) เป็น 1 มูณฺฐิ

³กุกฺทวะ และ ปสฺต มีความหมายอย่างเดียวกัน คูวิทธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 89, 91, 196, 197

⁴ปັคคะ และ นาฬิ มีความหมายอย่างเดียวกัน คูวิทธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 91, 97, 197, 199

⁵อาฬหกะ และ ตุมพะ มีความหมายอย่างเดียวกัน คูวิทธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 94, 198

⁶วาทะ และ สกฺฏะ มีความหมายอย่างเดียวกัน คูวิทธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 94, 98, 198, 199

3. มาตราสูง (ปริมาณตั้งขยา)

4	วิธี ¹	เป็น	1	คฺุชชา (คฺุชชา)
2	คฺุชชา	"	1	มาสกะ (มาสก)
2.5	มาสกะ ²	"	1	อฺกษะ (อฺกษ)
8	อฺกษะ	"	1	ชรณะ (ชรณ)
5	ชรณะ	"	1	สุวฺณณะ (สุวฺณณ)
5	สุวฺณณะ	"	1	นิกษะ (นิกฺษ)
.4	นิกษะ	"	1	ปละ (ปล)
100	ปละ	"	1	ตุลา (ตุลา)
20	ตุลา	"	1	ภาระ (ภาร)
10	ภาระ	"	1	สกฺฏะ (สกฺฏ = เกวียน)

.....

อีกแบบหนึ่ง

4	วิธี	เป็น	1	คฺุชชา
2	คฺุชชา	"	1	มาสกะ
2.5	มาสกะ	"	1	อฺกษะ
8	อฺกษะ	"	1	ชรณะ
10	ชรณะ	"	1	ปละ
100	ปละ	"	1	ตุลา
20	ตุลา	"	1	ภาระ
10	ภาระ	"	1	สกฺฏ ³

.....

¹ แปลว่า "เมล็ดข้าวเปลือก"

² จฺุตรงคพลอํมาตยฺจฺุรจนาอภิธานํปํตีปิกากฺฏิกาลาววา "10 มาสกะเป็น 1 อฺกษะ"

4. ระบบการนับสิ่งของ (ภคตสังขยา)

เอกะ	= 1
ทสะ	= 10
สตะ	= 100
สหัสสะ	= 1,000
นยัคตะ ¹	= 10,000
ลัคชะ	= 100,000
ทสสทสหัสสะ	= 1,000,000
โกฏิ	= 10,000,000
ปโกฏิ	= 100,000,000
โกฏิปโกฏิ	= 1,000,000,000
นหตะ	= 10,000,000,000
นินนหตะ	= 100,000,000,000
อักษิณิ	= 1,000,000,000,000
พินทุ	= 10,000,000,000,000
อัพพตะ	= 100,000,000,000,000
นिरอัพพตะ	= 1,000,000,000,000,000
อพพะ	= 10,000,000,000,000,000
อณฺณะ	= 100,000,000,000,000,000
อหหะ	= 1,000,000,000,000,000,000
กมุทะ	= 10,000,000,000,000,000,000
โสคนันธิกะ	= 100,000,000,000,000,000,000
อุปปละ	= 1,000,000,000,000,000,000,000
ปณฺทรีกะ	= 10,000,000,000,000,000,000,000

ปทุมมะ	= 100,000,000,000,000,000,000,000
ภคานะ	= 1,000,000,000,000,000,000,000,000
มหากถานะ	= 10,000,000,000,000,000,000,000,000
อสังเขยยะ	= 100,000,000,000,000,000,000,000,000

.....

ภคตสังขยา (ระบบการนับสิ่งของ) นี้มีหลายมิติ และแต่ละมิติก็แตกต่างกันมากทั้งใน
 คำหลักและตัวเลข ผู้วิจัยขอแนะนำมิติของอาจารย์ต่าง ๆ มากล่าวไว้ควยั้งต่อไปนี้

1. หลักต่าง ๆ สัมพันธ์กัน คือ

1.1 มิติของฝ่ายกัจจายนะต่างจากหลักข้างบนนี้ (พระบาลี) ดังนี้

ฯ ล ฯ

นโรัพพะ

อหะ

อพพะ

อญจะ

สูคันธิกะ

อุปโปละ

กุมพะ

ปทุมมะ

ปฐพีริกะ

ฯ ล ฯ

1.2 มิติของพระโมคคัลลานาจารย์ต่างจากหลักข้างบนดังนี้

ฯ ล ฯ

อุปโปละ

กุมพะ

ปฐพีริกะ

2. ตัวเลขต่างกัน

2.1 พระโมคคัลลานาจารย์กล่าวว่า "ใช้ 10 คุณ หรือเพิ่มเลขศูนย์ (๐) ไปเรื่อย ๆ หลักละ 1 ตัวดังนี้

เอกะ	คือ	1
ทสะ	"	1 คุณควย 10 เท่ากับ 10
สตะ	"	10 คุณควย 10 เท่ากับ 100
		ฯลฯ

2.2 พระกัจจายนเถระ เจ้าสำนักบาลีไวยากรณ์ฝ่ายกัจจายนเถระกล่าวว่า "ตั้งแต่ "เอกะ" ถึง "ทสสทสหัสสะ" ใช้ 10 คุณตลอดเช่นเกี่ยวกับมิติของพระโมคคัลลานาจารย์ ตั้งแต่ "โกฏิ" ถึง "อสังเขยยะ" ใช้ 100 คุณตลอด หรือเพิ่มเลขศูนย์เข้าหลักละ 2 ตัว ดังนี้

เอกะ	คือ	1
ทสะ	"	10
สตะ	"	100
สหัสสะ	"	1,000
นยุตตะ	"	10,000
ลักขะ	"	100,000
ทสสทสหัสสะ	"	1,000,000
โกฏิ	"	10,000,000
ปโกฏิ	"	1,000,000,000 (เพิ่มศูนย์ 2 ตัว)

ตามวิธีนี้ หลักอสังเขยยะจะมีเลข 1 กับเลขศูนย์ (๐) อีก 45 ตัว

2.3 จตุรงคพลอำมาตย์มรณานิธานัปตีปิกากฎีกากล่าวว่า "ตั้งแต่หลัก "โกฏิ" ไปเพิ่มเลขศูนย์หลักละ 7 ตัวดังนี้

ฯลฯ

โกฏิ คือ 1,000,000,000,000

5. มาตรการเงิน (กัณฑ์มูลสังฆยา) (ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก)

ทั้งในสังฆยาปกาสกปกรณ์และฎีกา ท่านไม่ได้อธิบายถึงมาตรการเงินไว้โดยเฉพาะ ท่านเพียงแต่กล่าวไว้ว่า เงินที่ใช้สอยกันในหมู่ชนในแคว้นต่าง ๆ มีอยู่ 2 ประเภท คือ มาสกะ (รวมทั้ง กาสกะ มาสะและกาสะ) และกหาปณะ (รวมทั้งปณะ, ตกณะและกรีส่าปณะ)

ทั้งมาสกะและกหาปณะมีรูปร่างเป็นเครื่องหมายที่แต่ละประเทศ (แคว้น) แสกดไว้ มาสกะ และกหาปณะทำด้วยทอง ทองแดง คีบัก ยาง ครั่งและแกนไม้

ในแต่ละประเทศ (แคว้น) น้ำหนักของมาสกะและกหาปณะไม่เท่ากัน

6. การนับขนาดของนีกหาปณะ (นีกหาปณะประมาณสังฆยา)

นีกหาปณะ เป็นกหาปณะชนิดหนึ่งซึ่งมีค่าเท่ากับกหาปณะที่กล่าวแล้ว คำว่า "นีกหาปณะ" เป็นคำสมาสซึ่งเกิดจาก น + อิล + กหาปณ = นีกหาปณะ (แปลว่ากหาปณะที่ปราศจากโทษ) นีกหาปณะใช้สอยเฉพาะในหมู่ชนชาวมคธเท่านั้น

นีกหาปณะใช้ทอง 1 บาท เงิน 1 บาทและทองแดง 2 บาทผสมกันแล้วประทับให้เป็นรูป ทำเป็นเหรียญให้สมบูรณ์ตรงตามตำราโบราณ

เงินตราตามที่พระญาณวิลาส เถระและพระสิริมังคลาจารย์กล่าวถึง พอจะรวบรวมเป็น มาตรการได้ดังนี้

4	วิธี	เป็น	1	คูดุชา
2	คูดุชา	"	1	มาสกะ
5	มาสกะ	"	1	ปาทะ (บาท)
4	ปาทะ	"	1	กหาปณะ

ข้อสังเกตบางประการ เกี่ยวกับสังฆยาปกาสกปกรณ์และฎีกา

1. ความไม่เป็นเอกภาพในการใช้สิ่งใด ๆ เกี่ยวกับใช้เป็นสิ่งใดบ้าง นุ่งสิ่งใดบ้าง เช่น

1.1 อาพาหิก

- วุจจุตาทุโกล (หน้า 44/ บรรทัดที่ 4)

- มลาทุโกล (45/2)

- อาทุกา (92/1)

ฯ ล ฯ

ข. ไซ้เป็นนุ่งสกลิงค์

- อาทุกาณี (95/4)

- จตุราทุกั (95/8)

- อาทุกั (95/3)

ฯ ล ฯ

1.2 โทณ

ก. ไซ้เป็นนุ่งสกลิงค์

- โทโณ (46/1)

- โทก (45/4)

- โทโณ (92/1)

ฯ ล ฯ

ข. ไซ้เป็นนุ่งสกลิงค์

- โทณ (94/2)

- โทณ (96/5)

- โทณ (95/4)

ฯ ล ฯ

1.3 กุทว

ก. ไซ้เป็นนุ่งสกลิงค์

- กุทโว (44/1)

- กุทวา (44/2)

- กุทวา (44/5)

- ข. ใช้เป็นนปงสกลิงค์
-กุกุว (99/6)

1.4 ชรณ

- ก. ใช้เป็นปงลึงค์
-ชรณา (47/3)
-ปญจชรณา (105/4)

- ข. ใช้เป็นนปงสกลิงค์
-ชรณ (47/2)
-ชรณานิ (47/4)
-ชรณ (48/1)

1.5 โกส

- ก. ใช้เป็นปงลึงค์
-โกโส (83/1)
-โกโส (84/4)

- ข. ใช้เป็นนปงสกลิงค์
-โกส (42/5)
-โกส (72/2)
-โกส (72/9)

2. ข้อสังเกตเกี่ยวกับกิริยาอาชวาท

ตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี กิริยาอาชวาทจะต้องมีวจนะเสมอกับสยักถรรวา
แต่ในสังขยาปกาสสิกฏีกา ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้กิริยาอาชวาทรูปเอกวจนะ แต่มีสยักถรรวา
อยู่ในรูปพหูวจนะ เช่น

-อนตัส เท ปริมาณ เอโก อญ โหติ ฯ (64/2)

-การุณานิปี จตุตถาริ โยชนนติ ปวฺจจติ ฯ (40/9)

-ฉตุตฺถิสฺส ตา กชฺชาริโย เอโก รตฺตเรณฺ โหติ ฯ (64/3-4)

ผู้วิจัยจึงมีความคิดว่าเป็นลักษณะพิเศษของการบอกมาตรา ถึงแม้ว่านามตัวที่เป็นสยักกัถทา จะมีรูปเป็นพหูพจน์ แต่ถือว่าเป็นจำนวนหนึ่งซึ่งรวมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเดียวกัน จึงใช้กริยาเป็นเอกพจน์

3. ใช้ตัว "ส" แทนตัว "ฉ"¹ เช่น

สตุตฺถิสฺส	แทน	ฉตุตฺถิสฺส (39/4)
สสตุตฺถคฺคิสฺสคฺคมฺพณฺ	"	ฉสตุตฺถคฺคิสฺสคฺคมฺพณฺ (46/2)
สปปญฺญาสาธิกิ	"	ฉปปญฺญาสาธิกิ (46/4)
สนฺหุคฺคาธิกิ	"	ฉนฺหุคฺคาธิกิ (48/3)
สญฺญํ	"	ฉญฺญํ (69/7)

¹การใช้ตัว "ส" แทนตัว "ฉ" นี้พบมากเป็นพิเศษและพบในคอนตันของทุกฉบับ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าคงไม่ใช่ขอบกรอบของผู้จารต้นฉบับตัวเขียน แต่ฉบับเดิมที่พระญาณวิลาสเถระจารก็คงใช้ตัว "ส" แทนตัว "ฉ" ทั้งนี้เพราะท่านผู้จารเป็นชาวลาวซึ่งจะไม่ค่อยนิยมออกเสียงตัว "ฉ" จึงใช้ตัว "ส" แทนตัว "ฉ" เมื่อปรกตินี้ตกทอดมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้จารบางคนได้แก้ไขเสียงใหม่เพื่อให้ถูกต้องตามอักษรวิธี แต่บางคนก็เข้าใจถึงความจริงที่ว่าท่านผู้จารเป็นชาวลาว จึงไม่ยอมแก้ไขตัว "ส" ให้เป็นตัว "ฉ"

....